

KS. MATEUSZ RAFAŁ POTOCZNY
INSTYTUT NAUK TEOLOGICZNYCH, UNIwersYTET OPOLSKI
MPOTOCZNY@UNI.OPOLE.PL
ORCID: 0000-0001-5746-4218

POZYTYWNE DEFINICJE RODZINY CHRZEŚCJAŃSKIEJ W MAGISTERIUM PAPIESKIM PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II JAKO WYZWANIE DLA INICJATYW DUSZPASTERSKICH W ROKU RODZINY *AMORIS LAETITIA*

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2021.022>

Streszczenie. W nauczaniu Kościoła rodzina oparta na związku mężczyzny i kobiety jawi się jako duszpasterski priorytet i podstawowa rzeczywistość, której należy poświęcać szczególną uwagę. W związku z Synodem Biskupów o Rodzinie ów temat często pojawiał się w medialnych i naukowych dyskusjach. Należy jednak zauważyć, że prezentowany w nich obraz rodziny nie zawsze odnosił się do jej pozytywnego wymiaru. W debatach niejednokrotnie pojawiały się kwestie związane z kryzysem rodziny, podejmowano dyskusje dotyczące miejsca rozwodników w Kościele i ich ewentualnego dopuszczenia do komunii św., zajmowano się szeregiem niepokojących czynników zmierzających do osłabienia czy nawet dezintegracji tej podstawowej komórki społeczeństwa. Warto jednak zauważyć, że w nauczaniu Kościoła rodzina przede wszystkim ukazywana jest jako rzeczywistość pozytywna. W niniejszym opracowaniu autor skupił się na dwóch podstawowych terminach, do których w nauce o rodzinie odwoływali się następcy św. Piotra począwszy od św. Pawła VI do Franciszka, a które znalazły swoje potwierdzenie także w adhortacji *Amoris laetitia*. Są to: rodzina jako podstawowa komórka społeczna oraz rodzina jako Kościół domowy.

Słowa kluczowe: rodzina; Kościół domowy; podstawowa komórka społeczna; Sobór Watykański II; Synod o Rodzinie; Rok Rodziny *Amoris Laetitia*.

Abstract. Positive Definitions of the Christian Family in the Papal Teaching after Vaticanum II as a Challenge for the Pastoral Initiatives in the *Amoris Laetitia* Family Year. In the Church's teaching, the family founded on the marital union of a man and a woman appears to be a pastoral priority and a fundamental reality that demands special attention. In connection with the Synod of Bishops on the Family, this topic has been present in both academic and media debate. It should be noted, however, that the image of the family presented in that debate has not always depicted its positive dimension. In many cases, the interlocutors only discussed questions concerning the crisis of the family, addressing such issues as the place of divorcees in the community of the Church and their possible admission to receive the Holy Communion or the worrying factors which aim to weaken this fundamental unit of the society. But in the teaching of the Church, the family is shown as a positive reality. In this study, the author focuses his attention on two main concepts of the family presented in the apostolic exhortation *Amoris laetitia*, that is the family as the fundamental unit of the society and the family as a Domestic Church.

Keywords: family; Domestic Church; fundamental unit of society; Second Vatican Council; Synod on the Family; *Amoris Laetitia* Family Year.

W nauczaniu Kościoła rodzina oparta na związku mężczyzny i kobiety jawi się jako duszpasterski priorytet i podstawowa rzeczywistość, której wciąż należy poświęcać szczególną uwagę. W ostatnich latach tematyka małżeństwa i rodziny coraz częściej pojawia się zarówno w opracowaniach naukowych¹, jak i w debacie publicznej². Z całą pewnością

¹ Zob. np. P. Bortkiewicz, *Rodzina i Kościół – pytania o nadzieję*, „Studia Theologica Varsaviensia” (2015) 1, s. 87–101; W. Jankowski, *Ewangeliczna wartość rodziny w Kościele i świecie według Synodów o Rodzinie*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 24 (2017), 83–99 (DOI: 10.18276/2kk.2017.24-05); J. Goleń (red.), *Towarzyszyć małżeństwu i rodzinie: inspiracje adhortacji apostolskiej „Amoris laetitia” dla duszpasterstwa rodzin*, Lublin 2017; V. Paglia, *Adhortacja apostolska Amoris laetitia. Wartość „synodalna” adhortacji apostolskiej*, „Studia Socialia Cracoviensia” 9 (2017) 1/16, s. 11–22 (DOI: 10.15633/scc.2297); A.J. Sobczyk, *Koncepcja duchowości małżeństwa i rodziny w świetle adhortacji Amoris Laetitia*, „Teologia i Człowiek” 35 (2016) 3, s. 181–198 (DOI: 10.12775/TiCz.2016.036); W. Kućko, *Poszukiwanie wskazań dla profesji asystenta rodziny w świetle adhortacji „Amoris laetitia” papieża Franciszka*, „Fides et Ratio” 43 (2020) 3, s. 88–101 (DOI: 10.34766/fetr.v43i3.337); J. Kupczak, *Źródła sporu o „Amoris laetitia”*, Poznań 2018; K. Glombik, *Sakramentalne uzasadnienie nierozszerzalności małżeństwa. Podstawa – tradycja – kontrowersje*, Opole 2021.

² Wystarczy wspomnieć szereg konferencji naukowych poświęconych tej tematyce, np. „*Amoris laetitia* Ewolucja czy rewolucja w nauczaniu Kościoła katolickiego o mał-

znaczący wpływ na aktywizację w tej kwestii miało ogłoszenie posynodalnej adhortacji apostołskiej *Amoris Laetitia* (19.03.2016), która wywołała wiele, niejednokrotnie skrajnych stanowisk. Nie wchodząc w szczegóły należy zauważyć, że prezentowany w wielu dyskusjach obraz rodziny, chociaż odnosi się do różnych jej wymiarów, nie zawsze ujmuje jej fenomen z perspektywy pozytywnej. W debatach bardzo często pojawiają się bowiem kwestie związane ze współczesnym kryzysem rodziny, podejmuje się dyskusje na temat miejsca w Kościele dla osób rozwiedzionych i ich ewentualnego dopuszczenia do komunii świętej. Teologowie zajmują się szeregiem niepokojących czynników zmierzających do osłabienia czy nawet dezintegracji tej podstawowej komórki społeczeństwa. Wydaje się jednak, że zbyt rzadko ukazuje się dziś rodzinę w jej pozytywnych aspektach.

Z wielką nadzieją należy więc przyjąć ogłoszenie przez papieża Franciszka Roku Rodziny *Amoris Laetitia* (19.03.2021). Gabriela Gambino, podsekretarz Dykasterii ds. Świeckich, Rodziny i Życia, podczas prezentacji tego wiekopomnego wydarzenia zwróciła uwagę na fakt, że ów Rok Rodziny powinien stać się bodźcem do rozwoju duszpasterstwa widzianego nie jako „duszpasterstwo porażek”, ale takie które potrafi uaktywnić piękno sakramentu małżeństwa i chrześcijańskich rodzin³. Istotnie, wydaje się, że w dobie rzeczywistych zagrożeń, nie jest rzeczą najważniejszą koncentrowanie uwagi właśnie na nich. Zdecydowanie istotniejszym jest ukazywanie pozytywnego wymiaru wspólnoty zbudowanej na małżeństwie mężczyzny i kobiety.

W niniejszym opracowaniu refleksja skupi się na dwóch najistotniejszych ze społecznego i eklesjalnego punktu widzenia terminach, które głęboko zakorzenione są w nauce Kościoła, począwszy od pontyfikatu św. Pawła VI do papieża Franciszka włącznie. Owe kluczowe terminy to: rodzina jako podstawowa komórka społeczna oraz rodzina jako Kościół domowy.

żeństwie?” (Opole, 24.11.2016); „Małżeństwo i rodzina na synodalnej ścieżce papieża Franciszka” (Łódź, 21–22.10.2019); „Rodzina – Wychowanie – Przyszłość” (Kraków, 27.02.2020); „Rodzina – Tradycja – Odpowiedzialność” (Poznań, 8.05.2021).

³ K. Bronk, *Od jutra Rok Rodziny, aby przeorientować duszpasterstwo*, <https://www.vaticannews.va/pl/watykan/news/2021-03/od-jutra-rok-rodziny-aby-przeorientowac-duszpasterstwo.html> (09.04.2021).

1. PODSTAWOWA KOMÓRKA SPOŁECZNA

W pierwszym rozdziale soborowej konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes*, poświęconym m.in. godności małżeństwa i rodziny oraz należnej im troski duszpasterskiej, czytamy, że „rodzina jest pewnego rodzaju szkołą społeczeństwa [...]. Rodzina, w której różne pokolenia spotykają się i pomagają sobie wzajemnie w osiągnięciu pełniejszej mądrości życiowej oraz w godzeniu praw poszczególnych osób z wymaganiami życia społecznego, jest fundamentem społeczeństwa” (KDK 52)⁴. Na ów socialny wymiar chrześcijańskiej rodziny wskazuje również *Katechizm Kościoła Katolickiego*, gdy naucza, że „rodzina jest podstawową komórką życia społecznego [...] naturalną społecznością, w której mężczyzna i kobieta są wezwani do daru z siebie w miłości i do przekazywania życia [...] Życie rodzinne jest wprowadzeniem do życia społecznego” (KKK 2207).

Mając tak silne poparcie w nauczaniu Soboru, nie może dziwić, że również w magisterium papieskim jednym z głównych określeń rodziny jest właśnie „podstawowa komórka społeczna”. Echa takiego spojrzenia odnajdujemy już w adhortacji apostolskiej Pawła VI *Marialis cultus* (1974), gdzie papież pisze wprost, że rodzina jest „pierwszą i żywotną komórką społeczności” (nr 52)⁵. Pojęcie to rozwinął i uargumentował Jan Paweł II, dla którego właśnie taka wizja rodziny wydaje się jednym z podstawowych elementów ją charakteryzujących. W uznawanym za *Carta Magna* papieskiego nauczania familiologicznego dokumencie *Familiaris consortio*⁶ papież tłumaczy ów fakt, wychodząc od nauczania soborowego i zauważa, że:

Rodzinę łączą ze społeczeństwem żywotne i organiczne więzi, stanowi ona bowiem jego podstawę i stale je zasila poprzez swe zadanie służenia

⁴ Cytaty dokumentów soborowych za: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002.

⁵ AAS 66 (1974), 113–168; PAWEŁ VI, *Adhortacja apostolska „Marialis cultus”*, w: S.C. Napiórkowski (opr.), *Jak czcić Matkę Bożą?*, Niepokalanów 1984, s. 82–84.

⁶ Por. M. Potoczny, *Rodzina w nauczaniu papieża po Soborze Watykańskim II. Wybór dokumentów – Vademecum*, Kamień Śląski 2015, s. 29. W dziele tym czytelnik znajdzie omówienie wszystkich wykorzystanych w artykule przemówień i dokumentów papieskich.

życiu: w rodzinie przecież rodzą się obywatele i w niej znajdują pierwszą szkołę tych cnót społecznych, które stanowią o życiu i rozwoju samego społeczeństwa. W ten sposób na mocy swej natury i powołania, daleka od zamknięcia się w sobie, rodzina otwiera się na inne rodziny i na społeczeństwo, podejmując swoje zadanie społeczne (nr 42)⁷.

Tę myśl Jan Paweł II wielokrotnie rozwijał w ciągu całego swojego pontyfikatu. Zwracając się do ambasadora Kostaryki, przypomniał, że to wszystko, co w skali mikro dzieje się w rodzinie, ma swoje przełożenie na makroskalę całego społeczeństwa. To właśnie w tej przestrzeni dzieci uczą się podstawowych wartości, które muszą charakteryzować autentycznie ludzkie społeczeństwo i każdego odpowiedzialnego obywatela⁸. Jednocześnie zwracał uwagę na szereg istotnych cech, jakimi tak pojęta wspólnota musi się charakteryzować. Zwracając się do wiernych w Nigerii, papież przypomniał, że rodzina pochodzi od Boga, który ją pobłogosławił, uczynił płodną i ustanowił prawdziwą wspólnotą osób, których wzajemny szacunek objawia się w wierności, akceptacji, zaufaniu, jedności, cierpliwości, przebaczeniu i miłości. Pierwsza i życiodajna komórka społeczeństwa musi być otwarta na życie. Jako miejsce narodzin obywateli ma być również pierwszą szkołą wartości społecznych, której powołaniem jest świętość w służbie miłości⁹. Z kolei podczas pielgrzymki do Lichtensteinu Ojciec Święty przypomniał, że rodzina jest źródłem wszelkich ludzkich wspólnot, a każde działanie, które przyczynia się do jej umacniania i uzdrawiania jest w swej istocie działaniem na wskroś prospołecznym¹⁰. Jan Paweł II zwracał uwagę na fakt, że ta podstawowa komórka społeczeństwa nosi to zaszczytne miano także dlatego, że w jej przestrzeni człowiek uczy się, co znaczy być osobą odpowiedzialną i członkiem większej wspólnoty, w której przydatnymi okazują się nabyte w domu rodzinnym wartości¹¹. Chociaż fundamentalne znaczenie społeczne rodziny wynika z ustanowienia Bożego (por. KKK 1604)¹² to jednak jego akceptacja jest

⁷ AAS 74 (1982), s. 81–191; Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 2, Kraków 2006, s. 69–132.

⁸ Por. Giovanni Paolo II, *Insegnamenti*, t. 21/2, Città del Vaticano 2001, s. 865–868.

⁹ Tenże, *Insegnamenti*, t. 5/1, Città del Vaticano 1982, s. 379–388.

¹⁰ Giovanni Paolo II, *Insegnamenti*, t. 8/2, Città del Vaticano 1986, s. 607–615.

¹¹ Tenże, *Insegnamenti*, t. 13/1, Città del Vaticano 1992, s. 1415–1420.

¹² Tenże, *Insegnamenti*, t. 15/2, Città del Vaticano 1994, s. 300–307. Por. K. Lubowicki, *Duchowość małżeńska w nauczaniu bł. Jana Pawła II*, Kraków 2012, s. 224–230.

zadaniem wszystkich ludzi dobrej woli, gdyż za teologicznym uzasadnieniem stoi tu trwały grunt prawa naturalnego¹³. Dlatego też nie ma żadnego substytutu dla tak zaproponowanej wizji rodziny. W swoim nauczaniu papież podkreślał, że odpowiedzialność za dobro podstawowej komórki społeczeństwa spoczywa na każdym człowieku¹⁴.

Pontyfikat Benedykta XVI stanowi swoistą kontynuację dziedzictwa i nauczania św. Jana Pawła II. W jednej z katechez papież powiedział: „W dzisiejszej Europie narody o silnej tradycji chrześcijańskiej ponoszą szczególną odpowiedzialność za ochronę i krzewienie wartości rodziny opartej na małżeństwie, która wciąż odgrywa decydującą rolę zarówno w dziedzinie wychowawczej, jak i społecznej”¹⁵.

W jednym z rozważań na Anioł Pański (01.01.2008) Benedykt XVI zaakcentował społeczny wymiar miłości rodzinnej i jej implikacje na całość relacji międzyludzkich. Ta miłość, która buduje i utrzymuje jedność rodzin, sprzyja budowaniu globalnych relacji solidarności¹⁶. Swoją tożsamość i świadomość doniosłego powołania społecznego rodzina wypracowuje przede wszystkim na fundamencie sakramentu małżeństwa, opartego na związku mężczyzny i kobiety¹⁷. Z kolei zwracając się w 2007 r. do ambasadora Seszeli, papież zwrócił uwagę na konieczność politycznej obrony rodziny i jej praw, gdyż spełnia ona niezastąpioną rolę w misji społecznej i w dużej mierze od niej zależy przyszłość każdego narodu¹⁸. Zresztą o konieczności wspierania i obrony podstawowej komórki społecznej Benedykt XVI przypomniał także podczas sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących (15.05.2008), gdzie stwierdził, że w rodzinie poprzez przyswajanie gramatyki moralnych i ludzkich wartości, człowiek formuje się do miłości Boga¹⁹. Z kolei

¹³ Giovanni Paolo II, *Insegnamenti*, t. 17/1, Città del Vaticano 1996, s. 1202–1204.

¹⁴ Tamże, s. 1113–1120. Por. M. Potoczny, dz. cyt., s. 13, 50, 61, 341. Warto dodać, że na tę kwestię zwraca uwagę również wydana przez Stolicę Apostolską w 1993 roku *Karta Praw Rodziny*. Zob. P. Zamelski, *Karta Praw Rodziny w urzeczywistnianiu praw człowieka*, „Teologia i Człowiek” 29 (2015), z. 1, s. 280–281 (DOI: 10.12775/TiCz.2015.012).

¹⁵ M. Potoczny, dz. cyt., s. 345.

¹⁶ Tamże, s. 358. Zob. Pontificio Consiglio per la Famiglia, *Enchiridion della famiglia e della vita. Documenti magisteriali e pastorali su famiglia e vita 2004–2011*, Città del Vaticano 2012, s. 706–707 (=EFV II).

¹⁷ EFV II, 658–661.

¹⁸ EFV II, 689–691.

¹⁹ EFV II, 768–770.

w przesłaniu na spotkanie „Świadectwa i Święta” (17.01.2009), wezwał polityczne siły świata do prowadzenia odpowiedniej polityki prorodzinnej i zagwarantowania rodzinom koniecznej wolności²⁰. Również w przemówieniu do administracji Lacjum i Prowincji Rzymu Benedykt XVI zaapelował o postawienie w centralnym miejscu troski o osobę ludzką i rodzinę²¹. W magisterium Benedykta podkreśla się również zasadniczą rolę rodziców w wychowaniu nowych pokoleń obywateli²². Podczas katechezy wygłoszonej 10 listopada 2010 r. papież przypomniał, że rodziny są żywotnymi komórkami oraz nadzieją społeczeństwa, formowanymi w małżeństwie, przez które mężczyzna i kobieta otwierają się na nowe życie i mu towarzyszą, a wszystko, co czyni się dla wsparcia rodziny i małżeństwa, przyczynia się do udoskonalenia społeczeństwa²³. Z kolei na innym miejscu zaznaczył, że ludzkość bez rodziny pozbawiona jest przyszłości²⁴.

Obraz rodziny jako podstawowej komórki społecznej odnajdujemy także w nauczaniu papieża Franciszka. W adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium* czytamy m.in., że w komórce tej człowiek uczy się współżycia w różnorodności i przynależności do innych, a wkład małżonków w życie społeczne winien rodzić się z głębokiego zobowiązania przyjętego w dniu ślubu (por. nr 66)²⁵. Z kolei w słowie skierowanym do zgromadzonych na konsystorzu w 2014 r. kardynałów powiedział, że rodzina jest podstawową komórką społeczeństwa i odbiciem w świecie Trójjedynego Boga. Jednocześnie dodał, że piękno i wielkość rodziny zawiera w sobie bogactwo, radość, nadzieję, cierpienie i całe ludzkie życie²⁶. Aby owa wspólnota mogła pozostać tym, czym jest z natury (podstawową komórką), musi być otaczana szczególną troską pasterzy.

Nauczanie o rodzinie – podstawowej komórce społecznej znalazło swój wyraz także w obradach synodalnych na temat rodziny (2015), pod-

²⁰ EFV II, 253–256.

²¹ EFV II, 914–915.

²² EFV II, 289–291.

²³ EFV II, s. 970.

²⁴ *L'Osservatore Romano [PL]*, 7–8 (2012), 2, s. 4–26.

²⁵ AAS 105/12 (2013), 1019–1138; Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”*, Kraków 2013.

²⁶ Pontificio Consiglio per la Famiglia, *Enchiridion della famiglia e della vita: documenti magisteriali e pastorali dal Concilio di Firenze (1439) a Papa Francesco*, Città del Vaticano 2014, s. 3343–3344.

czas którego Ojcowie kilkakrotnie powoływali się na dziedzictwo posoborowej nauki Następców św. Piotra, potwierdzając aktualność takiego ujęcia tej pierwotnej ludzkiej wspólnoty²⁷. Ojcowie zauważyli, że każdy trwały związek mężczyzny i kobiety, także w innych tradycjach religijnych, Kościół uznaje za podstawową rzeczywistość ludzkiego współistnienia²⁸.

2. KOŚCIÓŁ DOMOWY

Termin „Kościół domowy” w odniesieniu do rodziny jest jednym z najczęściej przywoływanych przez papieży omawianego. Swoisty renesans określenie to zawdzięcza Soborowi Watykańskiemu II (por. KK 11), choć oczywiście sam termin nie został ukuty przez Sobór. Pojęcie rodziny jako Kościoła domowego wywodzi się bowiem z tradycji Kościoła pierwotnego, gdzie niemal od samego początku istniała tendencja do porównywania domu rodzinnego do Kościoła czy doszukiwania się w chrześcijańskiej rodzinie znamion istotnych dla całej wspólnoty wierzących. Opierając się na pismach Jana Chryzostoma (†407), Józef Naumowicz zauważa, że określenie „Kościół domowy” w odniesieniu do rodziny wynika z kilku faktorów i nie oznacza jedynie czegoś symbolicznego. Rodzina bowiem jest zebrana w imię Chrystusa nie tylko wtedy, gdy się modli, ale również przez sam fakt sakramentu małżeństwa oraz posiadania dzieci, gdzie rodzice wraz z dziećmi są zebrani w imię Pana, a On sam jest wśród nich obecny. W tym właśnie wyraża się jej podobieństwo do Kościoła, którego istota sprowadza się nie tylko do zgromadzenia wiernych, lecz także do obecności Chrystusa zmartwychwstałego²⁹. Również św. Augustyn (†430) posługuje się obrazem rodziny jako Kościoła domowego, gdy w swoim *Sermo* 96 mówi o roli ojca i zestawia ją z funkcją biskupa – zarówno zadaniem pierwszego, jak i drugiego jest troska o wspólnotę wiary³⁰.

---

²⁷ Sinodo dei Vescovi, *Relazione Finale del Sinodo dei Vescovi al Santo Padre Francesco* (24 ottobre 2015), nr 92, <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2015/10/24/0816/01825.html> (data dostępu: 10.05.2021).

²⁸ Por. tamże, nr 47.

²⁹ Por. J. Naumowicz, *Kościół domowy w myśli Jana Chryzostoma*, „Pastores” 33 (2006) 4, s. 111.

³⁰ Augustinus, *Sermo* 96, 7.9, PL 38, k. 588.

Katechizm Kościoła Katolickiego nakreśla istotę zrozumienia rodziny jako Kościoła domowego:

W dzisiejszym świecie, który często jest nieprzychylny, a nawet wrogi wierze, rodziny chrześcijańskie mają ogromne znaczenie jako ogniska żywej i promieniującej wiary. Dlatego też Sobór Watykański II, nawiązując do tradycji, nazywa rodzinę „Kościołem domowym” (*Ecclesia domestica*). W rodzinie rodzice przy pomocy słowa i przykładu winni być dla dzieci swoich pierwszymi zwiastunami wiary, pielęgnując właściwie każdemu z nich powołanie, ze szczególną zaś troskliwością powołanie duchowne (KKK 1656).

Chodzi tu więc nie tylko o podobieństwo rodziny do Kościoła jako wspólnoty żyjących ze sobą ludzi, ale również o podejmowanie właściwej Kościołowi misji apostołskiej przekazywania wiary i wzbudzania powołań, w czym główną rolę mają do odegrania rodzice, stający się w sposób naturalny kapłanami tejże wspólnoty domowej.

Tuż po Soborze Watykańskim II papież Paweł VI chętnie nawiązywał do obrazu rodziny jako małego Kościoła. W adhortacji *Marialis cultus* Ojciec Święty podkreślił, że rodzina staje się Kościołem domowym, jeśli zawiera w sobie następujące faktory (zob. nr 52): jej członkowie wspólnie popierają sprawiedliwość, spełniają dzieła miłosierdzia, poświęcają się służbie braciom, biorą udział w działalności apostołskiej swych wspólnot, czynnie uczestniczą w liturgicznych obrzędach, gdy zanoszą do Boga wspólne modlitwy.

Paweł VI zaznaczył, że to właśnie praktyka wspólnej modlitwy czyni z rodziny wspólnotę, o której mowa (por. nr 52). Z kolei w adhortacji *Evangelii nuntiandi* papież zestawił makro rodzinę Kościoła z jej mikro-odbiciem obecnym w każdej rodzinie chrześcijańskiej. Podobnie jak cała wspólnota wierzących rodzina stanowi przestrzeń, na którą przynosi się Ewangelię i z której rozkrzewia się ona dalej. W tej mikromisji istotną rolę odgrywają zarówno rodzice, głoszący prawdy wiary, jak i dzieci, będący żywymi świadkami przejętej od matki i ojca nauki (por. nr 71). Paweł VI przypomniał również, że tylko rodzina rozumiana jako Kościół domowy

implikuje wartości na skalę globalną odgrywając istotną rolę w przemianowaniu świata i w budowaniu na ziemi Królestwa Bożego³¹.

Również Jan Paweł II wielokrotnie sięgał do obrazu rodziny jako Kościoła domowego. W homilii wygłoszonej na otwarciu V Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów (26.09.1980) powiedział, że bycie Kościołem w miniaturze, tj. Kościołem domowym, stanowi powołanie rodziny; ten mały Kościół daje bowiem życie całemu społeczeństwu³². Papież odwoływał się też do patrystycznego obrazu odzwierciedlenia w rodzinie całej wspólnoty Kościoła³³. Podkreślał, że w tak rozumianej wspólnocie rodzice i dzieci żyją zapałem własnej wiary konkretyzującej się w doświadczeniach codziennego życia³⁴. Podobnie jak Kościół powszechny rodzina rodzi swoich członków do wiary i do jej przekazywania, a rodzice są nauczycielami i świadkami³⁵. Ojciec Święty wskazywał również zadania, jakie to szczególne powołanie rodziny przed nią stawia. W encyklice *Evangelium vitae* przypominał, że jako Kościół domowy rodzina musi głosić, wysławiać i służyć Ewangelii życia (por. EV 92). Również w adhortacji *Familiaris consortio* pisał o konieczności ewangelizacji rodziny i wynikającym z niej jej szczególnym powołaniu (nr 54).

Podobnie jak poprzednik Jan Paweł II uwarścił Kościoły domowe na konieczność modlitwy wspólnotowej, gdyż to przez nią w szczególny sposób realizuje się udział rodziny w powszechnym kapłaństwie Chrystusa³⁶. Z magisterium Jana Pawła II jasno wynika, że obok ustawicznej modlitwy Kościoły domowe powinny cechować się także poszanowaniem Boga oraz wartościami, wśród których na pierwszy plan wysuwa się szacunek dla ludzkiego życia³⁷. Bardzo ciekawy obraz odnajdujemy w rozważaniu na Anioł Pański (20.11.1994), gdzie rodzina obok określenia Kościół domowy zyskała jeszcze jedno: żłobek rodzący świętych³⁸. Zwracając się do wiernych jednej z rzymskich parafii, papież zauważył, że rodzina

³¹ Por. M.R. Potoczny, dz. cyt., s. 13–14, 24.

³² Por. Giovanni Paolo II, *Insegnamenti*, t. 3/2, Città del Vaticano 1981, s. 734–742.

³³ Por. tenże, *Insegnamenti*, t. 5/2, Città del Vaticano 1982, s. 1377–1379.

³⁴ Por. tenże, *Insegnamenti*, t. 12/2, Città del Vaticano 1991, s. 1033–1037.

³⁵ Por. tenże, *Insegnamenti*, t. 7/1, Città del Vaticano 1984, s. 1130–1132, 1157–1164.

³⁶ Por. tenże, *Insegnamenti*, t. 22/2, Città del Vaticano 2002, s. 1053–1060.

³⁷ Por. tenże, *Insegnamenti*, t. 18/2, Città del Vaticano 1998, s. 755–760.

³⁸ Por. tenże, *Insegnamenti*, t. 17/2, s. 831–832.

jest Kościołem, gdyż to w niej chrześcijanie zostali włączeni we wspólnotę wierzących i nauczyli się kontaktu z Bogiem³⁹.

Istotnym elementem rodziny jako Kościoła domowego w nauczaniu Jana Pawła II jest wskazywanie na najdoskonalszy przykład, jakim winna być dla niej Święta Rodzina z Nazaretu. Tak jak w domu Maryi i Józefa zamieszkał Bóg, tak samo pragnie On być obecny w każdym Kościele domowym⁴⁰. Na wzór rodziny nazaretańskiej każda rodzina chrześcijańska powinna stawać się przestrzenią wiary i miłości⁴¹.

Papież Benedykt XVI, mówiąc o rodzinie jako Kościele domowym nawiązywał do tych samych postulatów co jego poprzednik oscylujących wokół tożsamyh tematów. Zauważył, że rodzina jest Kościołem domowym, ponieważ małżeństwo mężczyzny i kobiety, na którym się opiera, jest sakramentem – znakiem miłości Chrystusa do Kościoła⁴². W jednym z dokumentów przypomniał, że rodziny muszą stawać się takimi Kościołami, które będą wychowywały do modlitwy i wiary. Jako takie mają być kuźniami powołań oraz naturalnymi szkołami cnót i wartości (por. EiMO 59). Dzięki modlitwie w rodzinie stopniowo przekształca się i ulepsza wspólne życie, dialog, przekazywana jest wiara i umacniają się relacje⁴³. Szczególnym motorem i akumulatorem życia w Kościele domowym jest Eucharystia⁴⁴.

W nauczaniu Benedykta XVI znalazła się również analogia między Kościołem powszechnym i Kościołem domowym. Papież twierdził, że obie te wspólnoty wpływają wzajemnie na swój rozwój i wzrost, dlatego też konieczna jest ich ścisła współpraca, chociażby w dziele wychowania człowieka. Nie może więc dziwić papieskie wezwanie do objęcia rodziny szczególnym duszpasterstwem⁴⁵: zadaniem pasterzy jest głoszenie prawdy o rodzinie jako Kościele domowym i wynikającym z tego jej powołaniu do stawania się autentycznym sanktuarium życia⁴⁶.

³⁹ Por. tenże, *Insegnamenti*, t. 14/1, Città del Vaticano 1993, s. 548–556.

⁴⁰ Por. tenże, *Insegnamenti*, t. 16/1, Città del Vaticano 1995, s. 1431–1436.

⁴¹ Por. tenże, *Insegnamenti*, t. 21/2, s. 655–660.

⁴² Por. EFV II, s. 788–791.

⁴³ Por. EFV II, s. 1053.

⁴⁴ Por. tamże, s. 412–414.

⁴⁵ Por. tamże, s. 415–425.

⁴⁶ Por. tamże, s. 615.

Podobnie jak Jan Paweł II również Benedykt XVI jako ikonę każdego Kościoła domowego stawia Świętą Rodzinę z Nazaretu⁴⁷.

Nauczanie papieża Franciszka jest na wskroś pastoralne, z pozoru pozbawione głębokiej refleksji teologicznej, jaka cechowała jego poprzedników. Jednakże pod tym pozornym brakiem kryje się tu przesłanie, którego najmocniejszą stroną wydaje się prostota. Mówiąc o rodzinie jako Kościele domowym, Ojciec Święty nie próbuje go określać czy definiować, ale w prostych słowach opisuje jego charakterystyczne elementy. Zwracając się do uczestników kongresu Odnowy w Duchu Świętym, powiedział, że rodziny są Kościołami domowymi, w których dzięki miłości małżonków i życiu ich dzieci wzrasta Chrystus⁴⁸. Modelem tych Kościołów zawsze pozostaje Święta Rodzina. W podobnym pastoralnym tonie temat Kościoła domowego powracał w trakcie przygotowań do obrad synodalnych i w czasie samego synodu o rodzinie. Również w modlitwie synodalnej za rodziny Franciszek prosi, by mogły one się stawać Kościołami domowymi.

W opublikowanym po Synodzie o Rodzinie *Relatio finale* również podkreślono, że rodzina chrześcijańska jest częścią Kościoła przeżywana jako Kościół domowy⁴⁹, który winien być oświecony jaśniejącym światłem świata, tj. osobą Jezusa Chrystusa⁵⁰. W tak rozumianej wspólnoty następuje włączenie wiernego w Mistyczne Ciało Chrystusa poprzez proces ciągłego nawracania do zbawiającej od grzechów i dającej pełnię życia miłości⁵¹. Ponadto Ojcowie przypomnieli, że w każdej chrześcijańskiej rodzinie powinny znajdować się różnorakie aspekty Kościoła powszechnego⁵².

Również w posynodalnej adhortacji apostoelskiej *Amoris Laetitia* wielokrotnie pojawia się pojęcie Kościoła domowego. Tytuł jest na tyle istotny, że prośba o uczynienie z rodzin właśnie takiej wspólnoty została włączona w modlitwę, która zwieńcza cały dokument. Czytamy tam m.in.: „Święta Rodzino z Nazaretu, uczyn także nasze rodziny środowiskami komunii i wiecznikami modlitwy, autentycznymi szkołami Ewangelii i małymi Kościołami domowymi”⁵³.

⁴⁷ Por. tamże, s. 1066–1072.

⁴⁸ Por. EFV III, s. 3378.

⁴⁹ Sinodo dei Vescovi, dz. cyt., nr 4.

⁵⁰ Tamże, nr 94.

⁵¹ Tamże, nr 37.

⁵² Tamże, nr 43.

⁵³ Franciszek, *Amoris Laetitia*, Città del Vaticano 2016, nr 325.

ZAKOŃCZENIE

Dwa określenia, będące kanwą niniejszego opracowania, podstawowa komórka społeczeństwa oraz Kościół domowy, w całej mozaice tytułów określających rodzinę wydają się pierwszorzędne. Ukazują one rodzinę jako niezwykle istotną rzeczywistość z punktu widzenia społecznego i eklezjalnego. I choć nie wyczerpują one całego bogactwa rodziny, to w jasny sposób pomagają zintensyfikować i ukierunkować wysiłki zmierzające do umacniania pozytywnej wizji rodziny i odnajdywania jej prawdziwej chrześcijańskiej tożsamości.

Nauczanie posoborowych papieży ukoronowane przesłaniem synodalnym zawartym w adhortacji *Amoris laetitia* obfituje w szereg pozytywnych definicji o rodzinie. Obok dwóch powyższych przykładów można wskazać wiele innych, np. sanktuarium życia i miłości, szkoła wartości, kołębka cywilizacji miłości. Wszystkie one wzajemnie się uzupełniają i czynią z chrześcijańskiej rodziny wspólnotę chcianą i pobłogosławioną przez Boga.

Współczesny świat nie tworzy kontekstu sprzyjającego promocji rodziny i jej podstawowych wartości. Jednakże taki stan faktyczny nie może stać się powodem do mówienia o rodzinie jedynie z perspektywy czyhających na nią zagrożeń. Nauczanie ostatnich papieży pokazuje, że najważniejsze jest ukazywanie pozytywnego wymiaru wspólnoty zbudowanej na małżeństwie mężczyzny i kobiety. Narzekanie i utyskiwanie nad nieszczęściem naszych czasów nie jest żadnym rozwiązaniem. W Roku Rodziny *Amoris Laetitia* podkreślanie pozytywów związanych z życiem rodziny powinno stać się wyzwaniem. Trzeba nam uwierzyć, że podjęcie go w refleksji naukowej i w duszpasterstwie może przynieść tylko błogosławione skutki.

BIBLIOGRAFIA

- Acta Apostolicae Sedis*, Città del Vaticano 1909–Augustinus, *Sermo* 96, PL 38, k. 581–589.
- Bortkiewicz P., *Rodzina i Kościół – pytania o nadzieję*, „*Studia Theologica Varsaviensia UKSW*” (2015) 1, s. 87–101.
- Bronk K., *Od jutra Rok Rodziny, aby przeorientować duszpasterstwo*, <https://www.vatican-news.va/pl/watykan/news/2021-03/od-jutra-rok-rodziny-aby-przeorientowac-duszpasterstwo.html> (09.04.2021).
- Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”*, Città del Vaticano 2013.
- Franciszek, *Amoris Laetitia*, Città del Vaticano 2016, nr 325.

- Glombik K., *Sakramentalne uzasadnienie nierozwerwalności małżeństwa. Podstawy – tradycja – kontrowersje*, Opole 2021.
- Goleń J. (red.), *Towarzyszyć małżeństwu i rodzinie: inspiracje adhortacji apostolskiej „Amoris laetitia” dla duszpasterstwa rodzin*, Lublin 2017.
- Jankowski W., *Ewangeliczna wartość rodziny w Kościele i świecie według Synodów o Rodzinie*, „Studia Koszalińsko-Koło-brzeskie” 24 (2017), 83–99 (DOI: 10.18276/2kk.2017.24-05).
- Kučko W., *Poszukiwanie wskazań dla profesji asystenta rodziny w świetle adhortacji „Amoris laetitia” papieża Franciszka*, „Fides et Ratio” 43 (2020) 3, s. 88–101 (DOI: 10.34766/fetr.v43i3.337).
- Kupczak J., *Źródła sporu o „Amoris laetitia”*, Poznań 2018.
- L’Osservatore Romano [PL]*, 7–8 (2012), 24–26.
- Lubowicki K., *Duchowość małżeńska w nauczaniu bł. Jana Pawła II*, Kraków 2012.
- Naumowicz J., *Kościół domowy w myśli Jana Chryzostoma*, „Pastores” 33(2006) nr 4, s. 108–114.
- Paglia V., *Adhortacja apostolska Amoris laetitia. Wartość „synodalna” adhortacji apostolskiej*, „Studia Socialia Cracoviensia” 9 (2017) 1/16, s. 11–22 (DOI: 10.15633/scc.2297).
- PAWEŁ VI, *Adhortacja apostolska „Marialis cultus”*, w: S.C. NAPIÓRKOWSKI (opr.), *Jak czcić Matkę Bożą?*, Niepokalanów 1984, s. 82–84.
- Pontificio Consiglio per la Famiglia, *Enchiridion della famiglia e della vita. Documenti magisteriali e pastorali su famiglia e vita 2004–2011*, Città del Vaticano 2012.
- Pontificio Consiglio per la Famiglia, *Enchiridion della famiglia e della vita: documenti magisteriali e pastorali dal Concilio di Firenze (1439) a Papa Francesco*, Città del Vaticano 2014.
- Potoczny M.R., *Rodzina w nauczaniu papieży po Soborze Watykańskim II. Wybór dokumentów – Vademecum*, Kamień Śląski 2015.
- Sinodo dei Vescovi, *Relazione Finale del Sinodo dei Vescovi al Santo Padre Francesco (24 ottobre 2015)*, nr 92, <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2015/10/24/0816/01825.html> (10.05.2021).
- Sobczyk A.J., *Koncepcja duchowości małżeństwa i rodziny w świetle adhortacji Amoris Laetitia*, „Teologia i Człowiek” 35 (2016) 3, s. 181–198 (DOI: 10.12775/TiCz.2016.036).
- Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002.
- Zamelski P., *Karta Praw Rodziny w urzeczywistnianiu praw człowieka*, „Teologia i Człowiek” 29 (2015), z. 1, s. 271–291 (DOI: 10.12775/TiCz.2015.012).